

TOEKOMST VAN ADL-WONEN:

sociale integratie van mensen
met lichamelijke beperkingen

'Toekomst van de ADL-cluster: sociale integratie van mensen met lichamelijke beperkingen'

Tijdens de afgelopen maanden heeft Casanova+Hernandez intensief samengewerkt met veel verschillende betrokkene partijen die vinden dat het essentieel is voor onze maatschappij om de goed integratie van mindervalide mensen te garanderen, ongeacht financiële crisis en andere aspecten van de political agenda. Partners van dit onderzoek zijn socioloog Dr. M.I.M. Schuurman en econoom Prof. Dr. Van de Klundert van de Erasmus Universiteit, geweest.

Met een zeer positieve maar nog kritische houding heeft Casanova+Hernandez en de andere partijen samen gewerkt om dit thema op de agenda te zetten en om met een creatieve blik nieuwe woning typologieën te ontwikkelen waar het doelgroep goed in kan leven op een optimale manier maar nog met een goede ruimtelijke kwaliteit. Het doel is om nieuwe ADL woningbouwprojecten in de toekomst te kunnen ontwikkelen met een nieuwe geoptimaliseerde programma van eisen die ontwikkeld is geweest met speciale aandacht voor nieuwe manieren van leven in onze maatschappij.

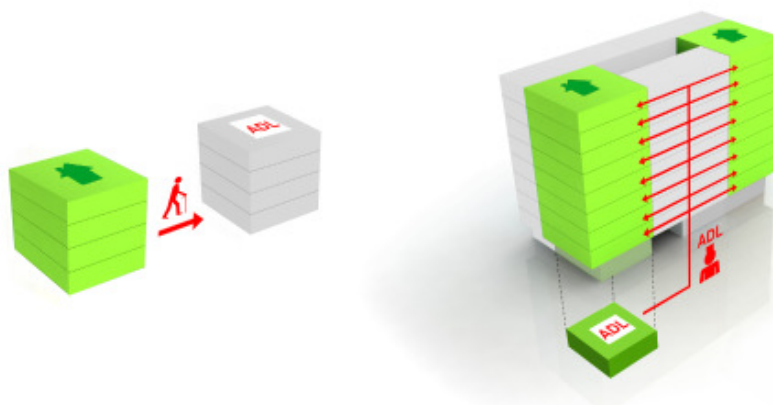
Het onderzoek is een crosssectorale en interdisciplinaire samenwerking geweest, waardoor kenniswisseling heeft plaatsgevonden die relevant is voor huidige vraagstukken van ontwerpdisciplines. Er heeft ook een kennisverdieping plaatsgevonden door de nauwe samenwerking met experts uit andere disciplines en ook door de zeer interessante samenwerking met de gebruikers van de ADL-projecten zelf.

De maatschappelijke relevantie is zeer groot bij dit onderzoek. De integratie van mensen met beperkingen in onze maatschappij, met name, in het kader van het VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een handicap (UN, 2006) dat de Nederlandse regering in 2016 moet ratificeren is van groot belang en moet aandacht krijgen in de komende beleidsperiode.

Gezien de politieke ontwikkelingen van de afgelopen jaren omtrent de overdracht van de WMO (Wet Maatschappelijke Ondersteuning) van de landelijke overheid naar de gemeenten en de daarmee gemoeide bezuinigen, blijkt de urgentie van dit onderzoek om in samenspraak met de verschillende actoren, die bij de realisatie van ADL-projecten betrokken zijn, te kijken naar de toekomst van de ADL-cluster. Sinds de afschaffing van de subsidieregeling zijn er geen nieuwe ADL-clusters gerealiseerd.

1.1 Wat is een ADL-cluster

In 1974 heeft een groep mensen met een lichamelijke handicap de organisatie Fokus opgericht met als doel om mensen met een zware lichamelijke handicap in de samenleving te integreren middels het aanbieden van zelfstandige woonruimte met 24-uurs assistentie op afroep. Een ADL-cluster bestaat uit een aantal woningen, dat uiteenloopt van 12 tot maximaal 24, en een ADL-eenheid, waar vanuit de assistentie wordt bemand.

principe ADL-cluster, afbeelding CHA

ADL-clusters bieden mensen met een zware lichamelijke handicap de mogelijkheid om te wonen tussen andere niet-beperkte mensen en daarmee volledig geïntegreerd te zijn in de samenleving. Hoewel dit niet een officieel uitgangspunt van ADL-clusters is, heeft Fokus in zijn projecten tot doel gesteld de ADL woningen zoveel mogelijk te mengen met 'gewone' woningen.

Deze vorm van wonen in een ADL-cluster (Algemene Dagelijkse Levensverrichtingen) is de afgelopen jaren gegroeid.

1.2 Voor wie is een ADL-woning

ADL-cluster woningen worden bewoond door mensen met zware lichamelijke beperkingen die daarom hulp nodig hebben bij de Algemene Dagelijkse Levensverrichtingen. De doelgroep kan echter wel de regie over het eigen leven voeren en kunnen daarom zelfstandig wonen.

plattegrond Fokus project Groningen met links- en rechtsonder ADL-woningen, afb. CHA

1.3 Welke organisaties realiseren ADL-clusters

ADL-cluster woningen worden door de bewoners gehuurd van een woningcorporatie. Deel van een cluster is de ADL-eenheid, waar vanuit de ADL-assistentie plaatsvindt. Er zijn inmiddels verschillende zorg-aanbieders die de zorgverlening in ADL-clusters aanbieden. Hiervan is Fokus de grootste organisatie. De overige aanbieders zijn Amstelring en Stichting Wassenaarse Zorgverlening.

1.4 Toekomst van de ADL-cluster

Uit de studie Behoefteteonderzoek voorzieningen voor mensen met lichamelijke beperkingen van TNO en uit directe interviews met verschillende partijen blijkt dat er vraag is naar de realisatie van nieuwe ADL-clusters. Het nieuwe beleid zorgt er echter voor dat de nieuwbouw van projecten stil is gevallen.

Als conclusie voor het stimuleren van de realisatie van ADL-clusters binnen de nieuwe situatie noemt TNO een drietal aanbevelingen, waarvan de eerste is:

- het huidige concept ADL-clusterwonen zou beter gepromoot kunnen worden en nog flexibeler kunnen worden ingevuld: de omvang en reikwijdte van het zorgaanbod kunnen vergroot worden, de schaalgrootte, reikwijdte en exploitatiebaarheid van de ADL-unit kunnen worden opgevoerd en corporaties waarderen een flexibele houding ten aanzien van het programma van eisen voor ADL-clusterwoningen. (Het met de afschaffing van de bouwsubsidies vervallen van de formele status van het programma van eisen voor ADL-clusters biedt daarvoor ook ruimte.)

De huidige situatie, waarin vanwege wijzigingen in beleid de nieuwbouw van projecten stil ligt terwijl er wel vraag is naar dergelijke woningen, lijkt het ideale moment om te onderzoeken wat de toekomst van de ADL-cluster is. Hoe moet de toekomstige ADL-cluster ruimtelijk georganiseerd worden? Wat zijn de werkelijke randvoorwaarden voor het realiseren van goede woningen die geschikt zijn voor deze doelgroep? Waar kan dit geoptimaliseerd worden, zodat ze haalbaar blijven? Hoe verhouden ze zich tot de fysieke omgeving?

Casanova+Hernandez architecten is in het bijzonder geïnteresseerd in dit onderzoeksonderwerp vanwege haar maatschappelijke belangstelling.

Daarnaast heeft Casanova+Hernandez ervaring met het realiseren van een ADL-cluster. Dit project in Groningen, waarvan hiernaast een foto zichtbaar is, is volgens het programma van Fokus ontworpen en gerealiseerd en voorziet in 16 ADL-woningen die zijn gemengd in een appartementengebouw met in totaal 40 appartementen en een ADL-eenheid op de begane grond.

voorbeeldproject ADL-cluster te Groningen van Casanova+Hernandez

2.0 Inventarisatie en analyse van gerealiseerde ADL-clusters

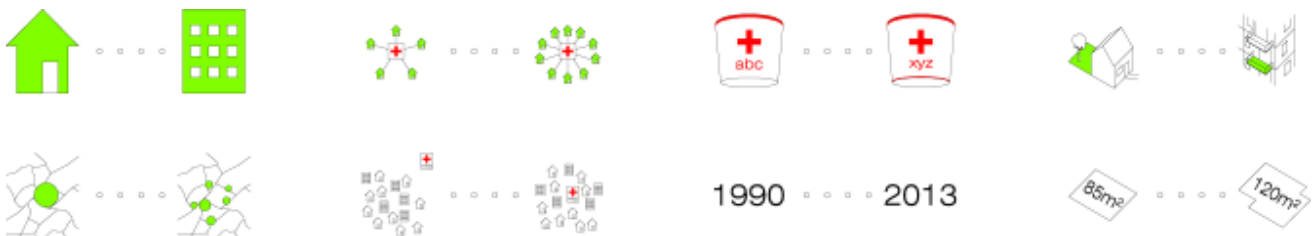
In dit onderzoek zijn tien case-studies geanalyseerd op drie verschillende schalen: de woning en ADL-unit, de cluster (het gebouw/ensemble) en de wijk.

Ook interviews met gebruikers van ADL-clusters zijn afgenomen (ADL-cliënten, ADL-assistenten en locatiemanagers).

2.1 Analyse van de case studies

De tien zorgvuldig geselecteerde projecten bieden een goed overall beeld van de honderd gerealiseerde ADL-clusters in Nederland. Een overzicht en analyse van bestaande ADL-clusters in Nederland zijn tot nu toe nog nooit gemaakt.

De selectiecriteria waarmee de case studies zijn geselecteerd zijn onder andere: woningtypologie, clustering in de wijk, schaalgrootte, positie t.o.v. stadscentrum, jaar van oplevering, buitenruimte en woninggrootte. Ook zijn ADL-clusterprojecten geselecteerd van verschillende zorgaanbieders, zodat ervaringen van verschillende zorgverleners geanalyseerd kunnen worden.

Dit garandeert, in combinatie met de verschillende leeftijden van de projecten en de gesprekken met betrokken partijen, dat tijdens de onderzoeksfase een maximaal aantal aan inzichten en mogelijkheden geanalyseerd zijn.

De zeven geselecteerde case studies zijn:

- CS#01_MAASTRICHT (twee projecten: Misericordeplein / Lindepoort)
- CS#02_ENSCHEDE (drie projecten: Eekenhof / Kroedhofteplein - Talmaplein / Roomveldje)
- CS#03_HOUTEN (Schonauwen)
- CS#04_WAASENAAR (De Bonte Os)
- CS#05_AMSTERDAM (Daguerre)
- CS#06_GRONINGEN (Stadsurf)
- CS#07_GRONINGEN (Schots en Scheef)

Daguerre, Amsterdam
afbeeldingen: CHA

Eekenhof, Enschede

Schonauwen, Houten

Schots en Scheef, Groningen

De case studies zijn allereerst onafhankelijk van elkaar geanalyseerd, waarbij telkens dezelfde onderwerpen aan bod zijn gekomen.

In de stedenbouwkundige, architectonische en sociale analyse zijn verschillende parameters onderzocht van de stad of wijk waarin de case studies zich bevinden, en van de gebouwen zelf. Voor het verkrijgen van informatie zijn, aan de ene kant, alle locaties bezocht, gefotografeerd en gedocumenteerd, en, aan de andere kant, zijn er interviews van gebruikers (ADL-cliënten en assistenten) plaatsgevonden.

Voor dit onderzoek is de opinie en evaluatie van de verschillende projecten door de gebruikers centraal geweest. Gebruikers hebben ons waardevolle informatie gegeven over hun dagelijks gebruik van de ADL-clusters en van hun omgeving.

2.2 Vergelijkende analyse van de case studies en conclusies

In dit deel van het onderzoek zijn de resultaten van de analyse van de verschillende case studies op een aantal vlakken onderling vergeleken:

1. Analyses en conclusies uit de interviews zijn in teksten gepresenteerd.
2. Analyses en conclusies uit directe observatie en uit grafische informatie en technische tekeningen zijn in vergelijkende diagrammen gepresenteerd. Deze diagrammen vertonen, onder andere, aspecten zoals: positie van de ADL-cluster in de stad, afstand tot verschillende openbaarvervoersmogelijkheden, ADL-dichtheid, verspreiding van de ADL-woningen in het blok, bouwtypologie, circulaties binnen het gebouw, positie collectieve en openbare ruimten, karakteristieke ADL-eenheid, etc.

Tot slot, is er ook een derde hoofdstuk toegevoegd met aanbevelingen voor het ontwerpen en realiseren van ADL-clusters, in 2D en 3D vertoond. De aanbevelingen zijn geordend in drie hoofdstukken: functionaliteit / ruimtelijke en zintuiglijke architecturale kwaliteiten en sociabiliteitsaspecten / mogelijke optimalisaties en nieuw PvE van ADL-clusters.

casestudie: CLUSTER	Stedebouwkundige typologie	Verspreiding van ADL-woningen	Gebouw typologie	Mix woning typologieën	ADL won per verd.	Indeling ADL cluster	Positie van ADL eenheid	Collectieve of openbare ruimte
CS#01 Maastricht - Misericordeplein - Lindepoort	Vrijstaande limbbouwing		Appartementen gebouw	hoog	8 (op b.g.)			
	Vrijstaande limbbouwing met galeries				2-1			
CS#02 Enschede - Eekenhof - Roomveldje - Kroedhofplein / Talmplein	Vrijstaande hoogbouw		Appartementen gebouw / Eengezinswoning	hoog	1/2			
	Vrijstaande limbbouwing met galeries				2			
	Rijwoningen		...					

kleine deel van vergelijkende analyse / afbeelding: CHA

3.0 Testcase: drie scenario's

De verzameling aanbevelingen afgeleid van de analyse en verschillende interviews is getoetst in een testcase in Amsterdam. De woningcorporatie Eigen Haard uit Amsterdam heeft hier een project voor aangeboden. De testcase bestaat uit het herontwerpen van een conventioneel woningblok recent gebouwd in Amsterdam, dat ADL-appartementen zou moeten combineren met de reguliere appartementen van het project.

Het doel is om drie verschillende scenario's te testen met een combinatie van ADL- en reguliere woningen, om ze zo te analyseren en conclusies te trekken op architectonische, sociale en economische niveaus.

Er zijn verschillende parameters om te testen in de drie scenario's: relatie tussen het aantal ADL-woningen en conventionele reguliere appartementen, verspreiding van ADL-woningen binnen het gebouw, het programma van eisen (PvE) en positie binnen het gebouw van de ADL-eenheden, typologie en PvE van de ADL-woning, speciaal ontwerp van de meubilering van de ADL-woning en de mate van het delen van gemeenschappelijke faciliteiten in de gebouwen.

De testmogelijkheden zijn samengevat in drie scenario's met verschillende benaderingen:

1. Scenario 1: ADL +
Dit is nog een conservatief scenario waarin de standaard huidige ADL-woning PvE alleen maar is geoptimaliseerd volgens de huidige regeling en de gewone woningindeling.
2. Scenario 2: ADL-loft
Hier wordt een nieuwe ADL-typologie aangeboden die flexibel is en die zich op een goede manier aanpast aan een moderne manier van leven, met minder scheidingswanden en verdeelde ruimtes.

3. Scenario 3: ADL-collectief.

Dit laatste scenario is radicaler dan de andere twee en onderzoekt tot in welke mate collectiviteit een relevante rol kan spelen in de integratie van ADL-cliënten in de samenleving door binnen in het blok collectieve-georiënteerde ruimtes te creëren.

Aan het eind van dit hoofdstuk is ook een vergelijkende analyse toegevoegd van de drie scenario's, waar verschillende ruimtelijke parameters getoond zijn.

4.0 Conclusies

Het onderzoek wordt voltooid met drie essays, geschreven vanuit drie vakgebieden, waarin alle conclusies en testcases worden toegelicht en bekritiseerd. Doel van dit deel van het onderzoek is om vanuit verschillende perspectieven de toekomst van ADL-clusters in Nederland te discussiëren om uiteindelijk deze opgave weer in de politieke agenda te zetten.

– Essay vanuit het perspectief van de sociologie: Op basis van drie ruimtelijke scenario's, heeft de socioloog dr. M.I.M. Schuurman zijn relevante input gegeven over hoe met deze nieuwe scenario's de sociale duurzaamheid nog kan versterkt worden op basis van nieuwe gedragspatronen in Nederland, deelname aan de samenleving van de ADL cliënten en participatie cultuur.

– Essay vanuit het perspectief van de economie: Prof. Dr. Van de Klundert, Erasmus Universiteit, heeft in zijn essay de drie scenario's geanalyseerd en daarna voorstellen gedaan voor de bekostiging/inkoop van de waarde die door ADL-cluster projecten wordt geleverd.

– Essay vanuit het perspectief van de ontwerpdisciplines (stedenbouw en architectuur): Casanova+Hernandez architecten hebben in hun essay een plooi gemaakt voor optimalisatie van de huidige PvE van ADL-projecten. Dit ook om 'open en fris' over toekomstige ADL-typologieën na te denken. Doel is om de realisatie van dit soort projecten in Nederland een nieuw leven in te blazen; op dit moment is er stagnatie in deze realisatie te vinden.